

Suomen nuorisoin
kirjahyllyllä. N: 3.

SUOMEN
KIRJALLISUUDEN
VAIHEET.

Kertonut

K. RAITIO.

Porvoossa, 1887.
Werner Söderström.

Hinta: 50 p:ää.

Kirjallisuutemme vaiheet.

Lyhyesti kertonut

K. R.

PORVOOSSA,
WERNER. SÖDERSTRÖM.

Jo muutamia vuosia takaperin valmisti tekijä, opettaja-toimessaan käytettäväksi, ainekset tähän pieneen kirjallisuutemme historiaan. Koska sittemmin ilmaantui hyvin ansiollinen oppikirja suomalaisen kirjallisuuden historiassa, B. F. Godenhjelm'in kirjoittama, luopui tekijä aikeestaan niitä painettaviksi valmistaa. Mutta saatuaan tämän kirjasen kustantajalta kehoituksen pienen kansantajuisen kirjallisuudenhistorian kyhäämiseen, on tekijä nyt täten koettanut muokata nuo ennen kertyneet ainekset kirjaseksi, joka tuota kustantajan ilmaisemaa tarkoitusta vastaisi. Että se on tullut ainerikkaammaksi, kuin, sen tarkoitukseen katsoen, ehkä olisi suotavaa ollut, siihen on ollut syynä tekijän pyrintö helppotajuisen katsahduksen ohessa tarjota niin paljon tietoja kirjallisuudestamme, kuin pieni tila on sallinut, jotta sitä voisi käyttää myöskin jonkunmoisena kirjallisuudenhistorian kompendiumina, ken niin haluaisi. Ehkäpä tästä kirjasesta sellaisenaankin on jotakin hyötyä. — Lähteinä on käytetty etupäässä Biografista Nimikirjaa, J. Krohnin teosta „Suomenkielinen Kunollisuus Ruotsinvallan aikana“, Yrjö Koskisen „Oppikirjaa Suomen kansan historiassa“ sekä S. Elmgren'in ja B. F. Godenhjelm'in kirjallisuudenhistorioita.

Alkulause.

„Mahti ei jou'a maan rakohon,
Vaikka mahtajat menevät.“

Jokaisella sivistyneellä kansalla on, oman kiel-
len ohessa, myös sen omalla kielellä kirjoitettu
kirjallisuus. Mitä jonkun kansan etevät miehet ajat-
televat hyvää ja hyödyllistä kansalaistensa kasvatta-
miseksi ja jalostuttamiseksi, sen he tavallisesti myös
kirjoittavat ja kirjapainotaidon kautta levittävät kan-
salaistensa luettavaksi ja opittavaksi. Näin syntyvää
omaperäistä kirjallisuutta sitten vielä rikastutetaan
käännöksillä muidenkin kansain etevistä teoksista.

Kirjallisuuttansa tulee kunkin kansan pitää kal-
liina aarteena. Se on ikäänkuin perintö, jonka edel-
listen sukupolvien viisaat miehet ovat jättäneet jäl-
keentulevien käytettäväksi ja yhä edelleen kartutet-
tavaksi. Sitä tulee kansan lukea, siitä etsiä neuvoa,
kokemusta ja oppia; siihen tulee sen tutustua nouse-
vata nuorisoaankin, jotta siitä kasvaisi taidokas, kun-
nollinen, jaloilla ajatuksilla ja tunteilla varustettu
suku. Sillä hyvä kirjallisuus on mahtava väli-
kappale kansan kasvattamiseksi hyvään suuntaan —
samoin kuin huono kirjallisuus, missä sitä löytyy ja
ilmestyy, on mahtava välikappale kansan turmeltumi-
seen ja alentumiseen.

Suomenkin kansalla on oma suomenkielinen kirjallisuutensa. Historialliset olot ovat vaikuttaneet, että meillä sen rinnalla löytyy myöskin ruotsinkielistä, vieläpä latinankielistäkin kirjallisuutta. Muiden mah-
tavampien kansojen, niinkuin esim. muinoisten Kreik-
kalaisten ja Romalaisten tai nykyisten Saksalaisten,
Englantilaisten ja Ranskalaisten kirjallisuuksiin ver-
raten on Suomen kansan kirjallisuus vielä pieni. Sii-
hen on montakin syytä. Se on syntynyt kansan kes-
kuudessa, jolla on ollut paljon muuta tehtävää, kuin
kirjoja kirjoitella: sen kansan on täytynyt tehdä Suo-
men korvet ja erämaat viljaviksi, taistella hallaa, näl-
kää ja puutetta vastaan, vuodattaa sydänverensä ja
uhrata parhaat voimansa sotatanterille ja maansa puo-
lustamiseksi. Siksipä on se tähän asti vaan ikäänkuin
sivumennen saanut aikaa ja voimaa kirjallisuutensa
kasvattamiseen. Ja tämä sen kirjallisuus on ijältään
verrattain nuori; suurimman kehityksensä on se saa-
nut vasta tällä vuosisadalla. Mutta paljon on siinä
sellaisenaankin jo arvokasta, hyvää ja muistettavaa.

Tämän pikku kyhäyksen tarkoituksena on tehdä
lyhykäisesti selvää etupäässä suomenkielisen kirjalli-
suutemme *tärkeimmistä* tuotteista vanhimmilta ajoilta
nykyisiin asti.

Suomalaisten pakanuuden aika.

„Tuo oli laulaja ikuinen,
Virren porras polvuhinen,
Tuop' on vanha Väinämöinen,
Toinen seppo Ilmarinen,
Komas li eto! Lem minkäinen —

Pakanuutensa aikana eivät esi-isämme tiettävästi tunteneet kirjoitustaitoa. Senpä tähden ei siltä ajalta olekaan mitään kirjallista teosta mainittavissa. Mitä arvokasta silloin ajateltiin tai tunnettiin, se kulki tavallisesti runoksi sepitettynä muistin avulla miehestä mieheen, polvesta polveen. Eikä se aika ollutkaan köyhä senlaatuisista tuotteista. Meidän päivinämme on näet Suomen kansan muistista kirjoitettu ja sitten painosta julkaistu ääretön joukko kansanrunoutta. *Kalevalan* ihanat kertomarunot, *Kantelettaren* vienonsuruiset laulurunot, *loitsurunojen* mahtava paljous, viisautta ja terävyyttä ilmaisevat *sananlaskut* ja *arvoitukset* — kaikki nämä ovat suurimmaksi osaksi syntyneet jo Suomen kansan pakanuuden aikana ja säilyneet sen muistissa aina meidän päivihimme asti. Niistä saamme myöhemmin vielä vähän tarkemmin puhua.

Katholisuuden aikakausi.

(1157—1542).

Vuonna 1157 j. Kr. s. tehtiin Ruotsista ensimmäinen ristiretki Suomeen. Maamme lounais-osa sen kautta saatettiin Ruotsin yhteyteen ja kristinoppia tunnustamaan. Sittemmin saatettiin uusien ristiretkien kautta Hämäläiset (1249) ja suuri osa Karjalaisistakin (1293) Ruotsin alamaiseksi ja katolisen kirkon yhteyteen.

Lähes neljäsataa vuotta vallitsi katolinen kirkko maassamme. Niin Suomessa kuin muissakin katolisissa maissa oli hengellinen sääty sinä aikana melkein yksinomaisesti kirjallisen sivistyksen edustajana ja kannattajana; muissa kansanluokissa ei kirjoitustaito eikä kirjallisuuden viljeleminen vielä olleet sanottavasti perehtyneet. Mutta kirkon ja pappein kielenä oli latinankieli. Mitä siis katolisuuden ajalla kirjoitettiin, se kirjoitettiin enimmäkseen latinan kielellä; ainoastaan harvoissa maissa kansojen omat kielet silloin tulivat kirjallisen viljelyksen alaisiksi. Eikä silloin vielä saattanut latinankielistäkään kirjallisuutta suuressa määrässä ilmestyä, koska kirjapainotaito, joka teki kirjain ilmestymisen helpommaksi ja niiden hinnat huokeammiksi, keksittiin vasta v. 1440.*)

Mitä erityisesti Suomeen tulee, olivat kirjallisuuden ilmaantumisen ehdot täällä vielä pienemmät kuin muualla. Korkeampia kouluja ei vielä maassamme löytynyt. Niiden harvain, jotka korkeampaa oppia

*) Sen keksijä oli saksalainen Juhana Gutenberg.

halusivat, täytyi käydä sitä ulkomaiden yliopistoista etsimässä. Yleinen sivistys oli siis täällä heikompi kuin muualla. Senpä tähden katholicisuuden aika ei voinutkaan synnyttää maassamme mitään mainittavaa latinankielistä, vielä vähemmin suomenkielistä kirjallisuutta. Joku lyhyt Suomen piispain aikakirja sekä muutamat latinankieliset virret ja koululaulut — siinä melkein kaikki tämän aikakauden kirjalliset tuotteet.

Suomalainen kansanrunous tällä ajalla sitävastoin yhä kajahteli eloisana ja virkeänä. Tosin vanhat pakanuudenaikaiset runot arvattavastikin alkoivat hävitä niiltä tienoilta, missä kristinusko ja sen mukana kulkeva uusi länsimainen sivistys ennättivät syvemmälle juurtua. Mutta niiden sijalle syntyi koko joukko uusia runoja, varsinkin Länsi-Suomessa. Sellaisia ovat Kantelettaressa tavattavat *legendat* eli pyhimystarut (esim. „Piispa Henrikin surma“) ja *balladit* eli lyhyet kertomarunot, joiden joukosta on muistettava eritenkin ihana runo „*Elinan surma*“, jossa elävästi ja liikuttavasti, melkein näytelmärunon tapaan, kerrotaan, kuinka Laukon herra Klaus Kurki luulevaisuudesta poltti puolisonsa ja lapsensa (arvellaan tapahtuneen vuosien 1470 ja 1480 välillä).

Uskonpuhdistuksen aika.

(1542—1640).

„Kyllä se kuulee Suomen kielen,
Joka ymmärtää kaikkein mielen.“

Pyhän Raamatun perustuksella nousi *Martti Luther* Saksanmaalla vastustamaan katholicisen kirkon monia harhaoppeja ja väärinkäytöksiä. Hänen voimallisen vaikutuksensa kautta syntyi suuri kirkollinen parannus, n. s. *uskonpuhdistus*. Monet maat ja kansat kerrassaan luopuivat katholicisesta kirkosta ja omistivat itselleen Luther'in puhdistaman opin. Varsinkin tapahtui näin pohjois-Saksassa. Sieltä puhdistettu oppi pian levisi pohjoismaihin. Ruotsin silloinen kuningas Kustaa Waasa (hallitsi vuosina 1523—1560) salli sitä valtakunnassaan saarnata. Tuota pikaa katkaisitiin yhteys katholicisen kirkon kanssa, ja sekä Ruotsi että Suomi muuttuivat lutherilaisiksi maiksi.

Monen muun hyvän ohessa seurasi tästä uskonpuhdistuksesta kaikkialla sekin, että kansojen omat kielet joutuivat kirjallisen viljelyksen alaisiksi. Lutherin ja muiden uskonpuhdistajain ensimmäisiä periaatteita oli se, että kansan tulisi saada kuulla ja lukea Jumalan sanaa omalla kielellänsä. Kaikkialla, missä puhdistettu oppi vastaanotettiin, ryhdyttiin sitä vakaannuttamaan lukutaidon opetuksella ja toimittamalla Raamattu ynnä muita hengellisiä kirjoja kansan luettavaksi.

Näin synnytti uskonpuhdistus Suomessakin ensimmäisen suomenkielisen kirjallisuuden. Ensimmäi-

nen mies, joka kieltämme kirjallisesti käytti, tullen siten „suomalaisen kirjallisuuden isäksi“, oli Mikael Agrikola.

Mikael Agrikola oli köyhän kalastajan poika Pernajan pitäjistä, syntynyt noin vuonna 1508. Käytyään koulua Viipurissa ja Turussa pääsi hän Suomen silloisen piispan *Martti Skytten* kirjuriksi. Tämä lähetti hänet muutamien muiden nuorten miesten kanssa Saksanmaalle Wittenbergiin. Siellä Mikael Agrikola pari vuotta kuunteli Luther'in ja hänen uskonpuhdistustoverinsa Melanchton'in opetusta. Palattuaan sieltä maisterina ja varustettuna Lutherin ja Melanchton'in suosituskirjeellä tuli hän Turun koulun rehtoriksi. Martti Skytten kuoltua v. 1550 tuli hän piispanviran hoitajaksi ja v. 1554 varsinaiseksi piispaksi. Hän kuoli jo vuonna 1557 Uudenkirjon pitäjässä ollessaan paluumatkalla Moskovasta, jonne kuningas Kustaa Waasa oli hänet lähettänyt rauhanteon asioissa.

Suomenkielisten kirjain toimittaminen oli Agrikolan pääharrastuksena. Niiden kautta tahtoi hän saada Lutherin opin maassamme vakaantumaan. Tämä Agrikolan kirjallinen toiminta oli sangen vaikea. Ei näet ole mikään helppo asia kirjoittaa kielellä, jota ei vielä koskaan ole kirjallisuudessa käytetty ja jonka sääntöjä ei ole selvitetty. Mutta Agrikolalla oli väsymätön työvoima ja suuri rakkaus asiaan. Täytyipä hänen tässä työssään taistella harhaluulojakin vastaan. Hänen aikalaisensa, jotka olivat tottuneet pitämään latinankieltä kirkon ja hengellisen kirjallisuuden kieleksi, eivät vielä pystyneet käsittämään, että suomenkielikin voisi tähän tarkoitukseen soveltua. „Kylle se cuule Somen kielen Ioca ymmerdhe caickein mie-

len“, sanoi Agrikola näille rukouskirjansa esipuheessa. — Suuren joukon teoksia ennätti Agrikola suomeksi valmistaa. Kaikkein ensimmäiseksi kirjoitti hän *Aapiskirjan* (Abc-kirjan), joka ilmaantui luultavasti v. 1542. Toinen kirja oli „*Alcuoppi uscohon*“, luultavasti Lutherin vähän katekismuksen suomennos, v:lta 1543. V. 1544 ilmaantui laaja „*Rucouskirja Bibliasta*“, jossa rukouksien ohessa löytyi muutakin, esim. kalenteri, muutamia lukuja evankeliumeista y. m. Tärkein kaikista Agrikolan teoksista oli *Uuden Testamentin* suomennos (Se wsi testamenti), joka valmistui painosta v. 1548. Seuraavana vuonna ilmaantuivat „*Käsikirja castesta ia muista christikunnan menoista*“, „*Messu eli Herran echtolinen*“ ja „*Se meiden Herran Iesuxen Christuxen pina, ylesnousemus ja taivaisen astumus*“. Seuraavat teokset olivat *Psaltari* (v. 1551), *Weisut ja ennustoxet Mosesen laista ja Prophetista uloshaetut* (v. 1551), sekä „*Ne Prophetat Haggai, Sacharia ja Maleachi*“ (v. 1552).

Kaikki nämä kirjat painettiin Tukholmassa, koska Suomessa ei silloin vielä löytynyt kirjapainoa. — Kieli niissä on pääasiallisesti Länsi-Suomen murretta, joka sitten tulikin yhä edelleen kirjakielessäme vallitsemaan. — Näytteeksi Agrikolan kielestä ja oikeinkirjoituksesta otamme tähän Isä-meidän rukouksen hänen Aapiskirjastaan.

Ise meinen, ioca olet iaiwasa. Pyhetty olkon sinun nimmes. Lehestulkon sinun walbacurnas. Olcon sinun tactos niin maasa quin taiuasa. Anna miele tenepeiwen, meiden iocapeiwenen leipen. Ja anna meiden syndinne anderi, ninquin me meiden welgolisten anname. Ja ele iobhatta meite kiusauzen. Mutta päste meite

pařasta. Sille ette sinun on valdaunda, ia woima, ia cuunia ijancaififeřta ijancaififeřen. Amen.

Agrikolan työtä kirjallisuutemme alalla jatkoi sitten ensinnäkin Turun ansiokas piispa Paavali Juusten (kuollut 1576). Hän toimitti suomeksi *Katekismuksen* (1574) sekä *Pyhän messun* (1575). Lati-naksi on sama mies kirjoittanut muutamia teoksia, joista tärkein oli *Ajantieto Suomen piispoista* (Chronicon episcoporum Finlandensium).

Muistettavan sijan kirjallisuutemme ensimmäisten viljelijäin joukossa saa oppinut ja lempeämielinen piispa Eerikki Sorolainen (Ericus Eri-ci), kuollut Turun piispana v. 1625. Saatuaan sen ajan sotaisten ja levottomien tapausten aikana Suomen kirkon yli-paimenena kokea monta vaihetta ja mielenmurhetta, pääsi hän viimein elämänsä loppupuolella nauttimaan rauhallisempia päiviä ja ryhtyi silloin toimittamaan suomenkielisiä kirjoja. Ensinnäkin painatti hän v. 1614 opettajain ohjeeksi lavean ja ansiokkaan uskonopin nimellä *Katekismus*. Siitä tuli myöhemmin lyhyempi laitos kansaa varten. Sen jälkeen kirjoitti hän ensimmäisen suomenkielisen *Postillan*, joka ilmestyi kahdessa osassa vuosina 1621 ja 1625. Tämä teos oli erinomaisella taidolla kirjoitettu. Se oli kansallemme erittäin mieluinen, ja sitä käytettiin vielä tämän vuosisadan alussa. Vielä toimitti Eerikki Sorolainen v. 1614 suomeksi samana vuonna Ruotsissa ilmestyneen käsikirjan, jossa jumalanpalvelus on säädetty melkein siihen muotoon, jommoisena se sitten kirkossamme on pysynyt.

Nämä ensimmäiset suorasanaiset kirjallisuuden-

tuotteet olivat siis kaikki hengellistä sisällystä. Hengellisiäpä olivat ensimmäisen suomenkielisen runoudenkin tuotteet, ollen *virssikirjoja*. Ensimmäiset suomalaiset virsiseipät olivat Jaakko Suomalainen eli Finno ja Hemminki Maskulainen. Edellinen, Turun koulun rehtori ja Röntämäen kirkkoherra, kuollut 1588, toimitti pienen virssikirjan, jonka arvellaan ilmaantuneen noin 1580—1582. Siinä oli 99 virttä. — Hemminki Maskulainen (kotoisin Maskun pitäjästä, kuollut tämän seurakunnan kirkkoherrana vuosien 1618 ja 1620 välillä) toimitti uuden lisätyn virssikirjan vv. 1610 ja 1614 välillä. Vuonna 1639 ilmaantui tästä uusi laajennettu laitos, sisältävä yhteensä 242 virttä.

Ainoastaan osa näistä virsistä oli Suomalaisen ja Hemmingin omia tekemiä; muut olivat käännöksiä latinasta, saksasta ja ruotsista. Hemminki näyttää olleen etevämpi runoilijalahjoiltaan; hänellä oli vilkas mielikuvitus, rikas ja luonteva kieli. Kumpaisenkin virsissä runomitta ja muu ulkonainen rakennus oli vaillinainen. He perehdyttivät virsiensä kautta suomalaiseseen virsikieleen katkonaiset sanamuodot, jotka loukkaavat nykyistä kieliäistä, kuin myös suomalaiselle runoudelle sitä ennen vieraan kaunistuskeinon: loppusoinnun eli riimin. Aikalaistensa mielestä nämä virssikirjat olivat sekä kielen että sisällyksen puolesta verrattoman onnistuneet.

Suomalainen on toimittanut suomeksi myöskin rukouskirjan ja katekismuksen, ja Hemminki on suomentanut erään katholicis-aikaisen latinankielisen laulaja virssikokoelman (1616).

Astuttuaan täten hengellisessä kirjallisuudessa viljelyn alaiseksi joutui kieleemme pian maallisenkin

kirjallisuuden alalla käytäntöön. Jo vuonna 1548 oli Tukholman suomalaisen seurakunnan kirkkoherra *Martti* suomentanut n. s. *Kristofer kuninkaan Maanlain*. Se suomennos ei kuitenkaan tullut panetuksi. Saman lakiteoksen suomensi sitten Kalajoen kirkkoherra *Ljungo Tuomaanpoika* (kuollut 1611). Hoitaessaan papillisen toimensa ohessa tuomarinkin tehtäviä oli tämä kansan parasta valvova mies tullut näkemään, kuinka monenmoisia väärinkäytöksiä syntyi siitä, ett'ei silloista lakia löytynyt kansan omalla kielellä, ja suomensi sen vuoksi sekä mainitun *maanlain* v. 1602 että myöskin *kaupunginlain* v. 1609. Molemmat suomennokset kuitenkin jäivät sotaisten aikain vuoksi silloin painattamatta.

Suomen yliopiston perustamisesta

Ison-vihan loppuun.

(1640—1721).

Heinäkuun 15 p. v. 1640 oli maassamme yleinen juhlapäivä; silloin näet avattiin Suomelle oma yliopisto Turussa. Siitä lähtien Suomen nuorukaiset saivat omassa maassaan korkeampaa oppia ja sivistystä, joten heidän ei enää tarvinnut sitä etsiä vieraiden maiden yliopistoista. Ensi alussa ei tämä yliopisto kuitenkaan voinut antaa suurtakaan herätystä suomenkielisen kirjallisuuden kasvamiseen. Sen ensimmäiset professorit näet olivat Ruotsalaisia ja samoin enimmäkseen oppilaatkin. Ja latinankieli oli silloin yhä edelleenkin

korkeamman opin ja tieteellisen kirjallisuuden kielenä. Sitä paitsi alkoi ruotsinkieli tällä aikakaudella voittaa maassamme alaa. Kolmekymmenvuotisen sodan kautta oli Ruotsi kohonnut mahtavuutensa kukkulalle. Valtiollinen loisto, jonka tuo hallitseva kansa täten oli saavuttanut, antoi meikäläisten silmissä arvoa sen kielellekin. Käytännöllinen hyöty myös vaati monen siihen tutustumaan. Vaikka suomenkieli tällä aikakaudella vielä pysyikin maassamme yleisenä puhekielenä, alkoivat kuitenkin aatelliset virkamiehet, vieläpä joskus porvarit ja talonpojatkin hankkia lapsillensa ruotsinkielen taitoa. Oman kansallisuuden tunto, joka Suomalaisissakin oli herännyt sen maineen kautta, minka he saavuttivat urotöillään 30-vuotisessa sodassa, ei voinut estää tätä ruotsinkielen enenevää valtaa. Kouluissakin ruvettiin sitä opettamaan. Näin siis alkoi sivistyneen säätyimme ruotsalaistuminen, joka tietysti on vaikuttanut ehkäisevästi kirjallisuuteemmekin.

Tärkeimpänä suorasanaisten kirjallisuuden joukosta on mainittava ensinnäkin koko *Pyhän Raamatun* suomennos, joka ilmestyi v. 1642. „Kirjojen kirja“ oli nyt siis saatu kokonaisuudessaan Suomenkin kielelle. Suomennoksen toimittajina olivat: Eskil Petraeus, jumaluusopin professori, sittemmin Turun piispa, kuollut 1657, professori *Martti Stodius*, Maskun kirkkoherra *Henrik Hoffman* ja Piikkiön kirkkoherra *Gregorius Favorinus*. Käännös oli, sen ilmaantumisaikaan katsoen, varsin onnistunut. Se painettiin Tukholmassa, sillä vasta samana vuonna, kuin Raamatun käännös ilmaantui, perustettiin Turkuun kirjapaino. Näytteenä sen aikuisesta Raamatun kielestä olkoon seuraava palanen:

Ja tapahtui sen jälkeen, että hän meni yhten Saupungijn, joka Main cudzuttiin, ja hänen cansans meni paljo hänen opetustapfians ja ylöñ paljo wäke. Cosca hän Saupungin porttia lähestyi, cadzo, cuollut nloscannettin, joka oli äitins ainoa poika, ja se oli leski. Ja paljo Saupungin Canssast käwi hänen cansans. Cosca Herra sen näki, armahti hän hänen päällens, ja sanoi hänelle: Älä itke. Ja meni ja rupeis paarijn: ja candajat seisatit: ja hän sanoi: nuorucainen, minä sanon sinulles nouse ylös. Ja cuollu nousi istualle, ja rupeis puhuman. Ja hän andoi sen äitillens. Ja pelco tuli caikille, ja cunnioidzit Sumalata, sanoden: suuri Propheta on nosnut meidän fecam, ja Sumala on hänen Canssans edzinyt.

Eskil Petraeus, joka oli edellä mainitun suomenostyön johtajana, on kirjallisuutemme historiassa vielä muutenkin mainittava. Ollen Ruotsista kotoisin oli hän täällä Suomessa, jonne muutti v. 1628, kuitenkin niin perehtynyt kieleemme, että pystyi kirjoittamaan *ensimmäisen Suomen kieliopin*kin. Se ilmaantui latinankielisenä v. 1649. Uuden laitoksen siitä toimitti Viipurin lukion lehtori Mattias Martinius v. 1684.

V. 1685 ilmaantui Raamatun käännös alkukielten mukaan parannettuna. Sen työn suoritti Paimion kirkkoherra Henrik Florinus (kuollut v. 1705). Tällä miehellä on muitakin ansioita kirjallisuutemme suhteen. Hän toimitti muun muassa pienen latinaisruotsalais-suomalaisen *sanakirjan* (v. 1678). Hänen huomionsa oli jo kääntynyt suomalaiseen kansanrunouteenkin. V. 1702 julkaisi hän näet ensimmäisen koelman *suomalaisia sananlaskuja*.

Jaakko Raumannus, Pirkkalan kirkkoherra, suomensi *Augsburgin uskontunnustuksen* (1651) sekä Lutherin *suuremman katekismuksen* (1674).

Alkuperäisiä *saarnakirjoja* toimittivat Tammelan

kirkkoherra Laurentius Petri (1644) ja Tyrvään kirkkoherra Tuomas Rajalenius (1654).

Tällä kohdalla mainittakoon myöskin ikimuistettavain piispain Juhana Gezelius vanhemman (kuollut 1690) ja nuoremman (kuollut 1718) ansiot suomalaisen kirjallisuuden suhteen. Heidän monipuolinen ja vaikutukseltaan mahtava toimintansa Turun piispoina ei saata tässä tulla puheenalaiseksi; muistettakoon vaan, että he varsinkin hengellistä kirjallisuutta julkaisemalla ja kustantamalla kuin myös saattamalla lukutaidon kansassamme yleiseksi paljon ovat vaikuttaneet kirjallisuutemmekin hyväksi. Edellinen heistä on sitä paitsi suomeksi kirjoittanut katekismuksen nimellä *Lasten paras tavara* (1666), joka on ollut käytännössä meidän aikaamme asti.

Mainittuamme vielä, että v. 1642 ilmaantuivat suomeksi kuningas Kustaa Aadolfin säätämät *sota-artikkelit* „lainlukijan“ Hartikka Speitz'in kääntäminä ja että Ruotsin *kirkkolaki* v:ltä 1686 saatiin pari vuotta myöhemmin suomeksikin, olemmekin täten luetelleet tämän aikakauden huomattavimmat tuotteet.

Runouden tuotteista mainittakoon ensinnäkin *suomalainen virsikirja*. Hemminki Maskulaisen toimittama virsikirja oli uusissa painoksissaan vähitellen kasvanut yhä laajemmaksi varsinkin *arkkiveisuista*, jommoisia alkoi viljalti ilmestyä, etupäässä käännöksinä ruotsin-, latinan- ja saksankielistä, kunnes suomalainen virsikirja viimein v. 1701, luultavasti Kronoby'n kirkkoherran Erik Cajanuksen toimittamana, ilmaantui sellaisena, jommoisena se sitten monine ansioineen sisällyksensä puolesta ja monine virheineen runollisen muotonsa ja kielensä puolesta on ollut kirk-

komme ja kansamme käytettävänä aina meidän päivihimme asti.

Etevin tämän ajan muista runotuotteista oli *Ilo-laulu Jesuksesta*, joka ensi kerran ilmestyi v. 1690. Sen tekijäksi mainitaan eräs pappi Mattias Salamnius, jonka elämänvaiheista ei ole varmoja tietoja; arvellaan hänen olleen kotoisin Pohjanmaalta, olleen sotapappina Inkerinmaalla sekä sitten kuolleen Paraisen pitäjässä. „Ilo-laulu Jesuksesta,“ kuvaa 29 runossa, evankeliumein mukaan, Vapahtajan elämää, kuolemaa y. m. vaiheita. Mahtavan ja elävän, mutta samalla yksinkertaisen esityksensä, kuin myös sen verrattoman taidon kautta, jolla tässä runossa on käytetty suomenkieltä ja vanhaa suomalaista runomittaa, on tämä runoteos Ruotsin aikuisen kirjallisuutemme muistettavimpia. Kansalle on se ollut rakasta luettavaa; siitä onkin tähän asti ilmaantunut 16 painosta, viimeinen painos v. 1886.

Muutamia *historiallisia* runoja ilmaantui tällä ajalla. Jo ennen mainittu *Laurentius Petri* toimitti v. 1658 „*Ajantiedon Suomen maan menoist ja uscost*“. Se oli n. s. riimikronika, runopukuinen Suomen historia, ensimmäinen suomenkielellä. — Ajan tapausten johdosta tekivät runoja Anterus Aschelinus (kapalainen Askaisissa, kuollut 1703), Oulun kirkkoherra Sakari Lithovius sekä Ilmajoen kirkkoherra Pärttyli Vhael. Ensin mainitun tekemiä ovat „*Virsi suuresta nälästä v. 1697*“, „*Suomen Ilo-ääni Narvan voitosta*“ ja „*Uron-uhri Jumalalle Kahdennentoista Kaarlen edestä*“. Pärttyli Vhael taas on vanhalla runomitalla kirjoittanut liikuttavan *Valitusrunon* n. s. Isonvihan kauhuista ja hävityksistä. Sen tapaisia

haikeita runoja on tuolta kamalalta ajalta säilynyt useampiakin.

Vielä mainittakoon tältä ajalta kansaa miellyttävä opetusrunoelma *Huoneenpeili* sekä *Veisu talonpojille kunniaksi*, jonka teki Alatornion kirkkoherra Gabriel Tuderus.

Muuten ilmaantui tähän aikaan paljon *tilapäistä* runoutta. Oli yleensä tapana juhlatiloja, niinkuin häitä, hautajaisia, yliopistollisia väitöstilaisuuksia y. m. varten sepittää yksityisten kunniaksi runoja, usein monilla eri kielilläkin. Suomeksikin niitä ilmaantui koko joukko. Ylimalkaan runous tällä aikakaudella oli pikemmin runopukuista kaunopuheliaisuutta, kuin todellista, sydämen tunteita tai yleviä aatteita ilmaisevaa, runoutta. Ulkomuoto, korealta helähtävät sanat ja konstikkaat värssyrakennukset olivat senaikuisten mielestä runon varsinaisia tunnusmerkkejä. Näin ollen varsinkin tuollaisissa tilapäärunoissa useimmiten vallitsi sisällinen tyhjiys ja kuivuus. Jo siitä syystä kuin myös niiden ylimalkaan hetkellisen merkityksen vuoksi ei niillä ole mitään pysyväistä arvoa ollut. Se hyöty niistä tietysti kuitenkin oli, että kieltämme sitenkin viljeltiin. — Tilapäärunoilijoista ausaitsee muistamista *Erik Justander* (runoustaiteen professori, virallinen suomentaja, kuollut Mynämäen kirkkoherrana v. 1678), ei kuitenkaan niin suuresti runoilijana, kuin Ruotsin hallituksen antamien asetusten suomentajana. —

Tämä nyt puheena ollut aikakausi päättyi surullisilla tapahtumilla. Kahdeksastoista vuosisata alkoi näet n. s. isolla Pohjan sodalla, jota Ruotsi sai käydä Tanskaa, Puolaa ja Venäjää vastaan. Sodan

alkupuoli oli Ruotsin aseille onnellinen. Sankariku-
ninkaansa Kaarle XII:n johdolla saivat Ruotsalai-
set monta loistavata voittoa vihollisistaan. Mutta
Pultavan tappelun jälkeen (v. 1709), jossa Ruotsin
armeia kärsi suuren tappion, asiat muuttuivat. Var-
sinkin Suomi joutui nyt ankarien kärsimysten, n. s.
Ison-vihan, alaiseksi. Kun Ruotsista ei tullut riittä-
vää apua, joutui maamme vähitellen kokonansa Venä-
läisten haltuun. Vihollisen miekka ja hävitykset,
nälkä ja rutto silloin olivat tehdä lopun Suomen kan-
sasta. Väkiluku väheni puoleen määräänsä, maa jäi
useissa paikoissa aivan antioksi ja viljelemättömäksi,
kirkot, koulut ja virastot suljettiin, virkamiehet ja
kutka vaan kykenivät pakenivat Ruotsiin. Sellaisten
kauheiden olojen vallitessa tietysti kirjallisuuden kar-
tuttaminen, niinkuin muukin sivistystyö, kokonaan
keskeytyi. Yksi ainoa kirjallinen tuote silloin syn-
tyi, surullisena muistutuksena noiden aikain kamaluu-
desta. Kun näet ei enää ollut kirjapainoa, ryhtyi
eräs Daniel Medelplan siihen vaivaan, että koversi
aapiskirjan puuhun, minkä avulla sitten tätä teosta
painoi. Tämä merkillinen aapiskirja ilmaantui v. 1719
Tauralan kylässä Pälkäneellä.

Ruotsin vallan loppuaika.

(1721—1809).

a) Juslenius ja hänen aikalaisensa.

„Otavanais sua tiell' opastellen
Loisteli säihkyen sammumaton
Lempi Juslenion.“

Ison vihan vammat alkoivat vähitellen arpeutua, Suomi alkoi uudelleen kohota nääntyneestä tilastansa. Maan taloudellista tilaa koetettiin nyt Ruotsin hallituksenkin toimesta monilla keinoilla parantaa. Taloudellisen vaurastumisen pyrintö, joka tähän aikaan muuallakin Euroopassa vallitsi, voitti jalansijaa myöskin Ruotsissa ja Suomessa, ollen sillä valtakunnan yleisessä rappiotilassa suoranaisetkin ilmaantumissyynsy. Tiedekin astui tämän taloudellisen vaurastumisen palvelukseen, pyrkien yleisessä taloudessa, maanviljelyksessä y. m. elinkeinoissa vaikuttamaan. Varsinkin harrastettiin tähän aikaan luonnontieteitä. Jumaluusopilliset ja filosofilliset tutkimukset, joita yliopistossamme oli siihen asti etupäässä harjoitettu, syrjäytyivät nyt melkoisesti näiden uusien harrastusten tieltä. Latinankieli, joka siihen asti oli yksinomaisesti vallinnut tieteessä, alkoi Suomessakin askel askelelta väistyä vanhalta asemaltaan. Luonnollista olisi ollut, että täällä, niinkuin muissakin maissa, kansan kieli, suomi, olisi astunut sen sijalle. Niin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan ruotsinkieli voitti yliopistossa alaa, mikäli latina väistyi. Jo edellisellä aikakaudella oli ruotsinkieli yleensä sivistyneessä sää-

dyssämme saanut tukevan jalansijan, ja nyt Ison-vihan jälkeen pääsi ruotsalaistuminen täyteen vauhtiin. Sitä edisti arvatenkin se yleinen voimattomuus, johon Iso-viha oli kansamme kaikissa suhteissa saattanut, mutta varsinkin se seikka, että ne kansalaisistamme, jotka Ison-vihan aikana olivat paenneet Ruotsiin ja siellä tottuneet ruotsinkielen käyttämiseen, kotimaahan palattuansakin tätä kieltä yhä edelleen käyttivät. Itse Ruotsin hallituskin mielellään suosi tätä ruotsinkielen paisuvaa valtaa maassamme, koska se erikois-asema, mikä Suomen kansalla oman kielen kautta oli, siten muka heikkeni. Ilman vastusta ei ruotsinkieli meillä kuitenkaan päässyt valtaan. Tavan takaa tekivät Suomen edusmiehet valtiopäivillä Ruotsissa valituksia etenkin sen epäkohdan johdosta, että virkamiehet eivät osanneet kansan kieltä. Ja löytyipä tänä aikana miehiä, joiden sydämissä oman kansallisuuden tunne ja rakkaus suomenkieltä kohtaan hehkui lämpimänä ja virkeänä, puhjeten ilmi tieteellisissä tutkimuksissa ja kirjallisissa teoksissa. Näitä miehiä kutsuttiin *fennofileiksi*, s. o. suomalaisuuden ystäviksi.

Etevin fennofileista oli Daniel Juslenius. Hän oli papin poika, syntyi Mynämäellä v. 1676. Nuorena ylioppilaana julkaisi hän jo pari latinankielistä väitöskirjaa („Vanha ja uusi Turku“ sekä „Suomalaisen puolustus“), joissa hän innokkaasti ylistelee omaa maatansa ja kansaansa sekä puolustaa niitä soimauksia vastaan. Hän pääsi ensin kotiopettajaksi piispa Gezelius nuoremman perheeseen, sitten (v. 1712) kreikan ja hebrean kielten professoriksi Turun yliopistoon. Seuraavana vuonna täytyi hänen perheensä kera paeta Ruotsiin Ison-vihan kauhujen alta. Palat-

tuun sieltä rauhan tultua pääsi hän yliopistoon jumaluusopin professoriksi. V. 1734 tuli hän Porvoon piispaksi. Vuosina 1741—1743 raivosi taas sota Ruotsin ja Venäjän välillä; Venäläiset ottivat toisen kerran Suomen haltuunsa. Jusleniuksen täytyi jälleen paeta Ruotsiin hiippakunnastaan, jota hän oli suurella innolla hoitanut. Sinne hän sitten loppuiäkseen jäikin, päästen Skaran hiippakunnan piispaksi. Hän kuoli v. 1752. — Ruotsissa ollessaan sai Juslenius valmiiksi teoksen, joka oli mitä kaunein tulos hänen harrastuksestaan ja työstään suomenkielen hyväksi. Se oli laaja suomenkielen sanakirja, nimeltään «*Suomalaisen sanalugun coetus*, Jumalan avulla, suurella työllä, pitkällä ajalla, monen neuvolla, Suomen kielen cunniaxi koottu.“ Tämä tärkeä kirja, jommoista jo yleiseen kaivattiin, ilmestyi painosta Tukholmassa v. 1745. Suomenkielen sanat oli siinä selitetty latinaksi ja ruotsiksi. — Vielä julkaisi Juslenius Ruotsissa käännöksen *Svebiliuksen katekismuksesta* (1746), joka on vielä meidänkin päivinäamme käytännössä. Sen esipuheessa lähettää Juslenius Ruotsista lämpimän ja ylevän tervehdyksensä „rakkaimmille maanmiehillensä.“ — Ollessaan pappissäädyn jäsenenä Ruotsin valtiopäivillä koetti Juslenius sielläkin valvoa suomenkielen etuja. Hänen ynnä muiden valitusten johdosta säädyt sitten päättivätkin v. 1734 hyväksytyyn *Ruotsin valtakunnan lain* suomennettavaksi. Suomennos ilmaantuikin vihdoin v. 1759, maisteri Samuel Forseen'in kääntämänä ja Turun hovioikeuden aktuarin Yrjö Kustaa Saloniuksen painattamana. — Yhteydessä tämän seikan kanssa mainittakoon, että tällä aikakau-

della jo otettiin tavaksi suomentaa kuninkaallisia asetuksia, säätyjen päätöksiä y. m.

Toinen mies, joka tällä aikakaudella harrasti kielemme tieteellistä tutkimista, oli jo ennen runoilijana mainittu Pärttyli Vhael († 1723). Hän oli innokas suomenkielen ystävä ja tutki sitä syvemmin kuin kukaan ennen häntä. Hän kirjoitti latinaksi ansiokkaan *Suomen kieliopin*. Siinä oli kielemme oma luonne jo käsitetty paremmin kuin Petraeuksen kieliopissa, jossa sitä oli koetettu sovitella latinankielen kaavoihin. Vhaelin kielioppi ilmaantui painosta v. 1733.

Muuten vallitsi tähän aikaan oppineissa monta harhaluuloa kielemme suhteen. Luultiin sen olevan läheistä sukua kreikan ja hebrean kielten kanssa. Kaikenmoisilla näennäisillä yhtäläisyyksillä koetettiin tätä sukulaisuutta todistella. Itse Daniel Juslenius kannatti tätä luuloteltua sukulaisuutta. Muista senaikuisista suomenkielen tutkijoista, jotka niinikään teoksissaan edustivat samaa harhaluuloa, mainittakoon vielä Huittisten rovasti Niilo Idman (kuollut 1790) ja Kaarle Kustaa Weman, ensimmäinen suomenkielen dosentti Turun yliopistossa, sittemmin Ruotsin prinssien suomenkielen opettaja, kuollut Kemiön rovastina v. 1803. Weman oli tunnettu myöskin runoilijana.

Muuten suomenkielinen kirjallisuus, edellä mainittujen kielisuhteiden vuoksi, oli tähän aikaan, niin kuin vielä kauan jälkeenpäinkin, pääasiallisesti yhteisen kansan tarpeeksi kirjoitettua ja etupäässä hengellistä sisällystä. Ansiokkain ja muistettavin hengellisen kirjallisuuden tuote tältä ajalta on Oulun

rovastin Juhana Wegeliuksen (kuollut 1764) postilla *Pyhä evangeliumillinen valkeus*, ilmaantunut Tukholmassa v. 1747—1749. Ajaen elävän kristillisyyden asiaa tuli se pian hyvin suosituksi; se käännettiin ruotsiksikin v. 1856. — Andreas Hasselqvist, Paraisten kirkkoherra, kirjoitti hartauskirjan *Hengellinen sydämen herättäjä* (1706), josta on ilmaantunut 13 painosta. — Iisakki Ervasti, kuollut Kemin kirkkoherrana 1757, julkaisi v. 1733 osaksi alkupe räisen, osaksi saksasta käännetyn *rukouskirjan*, jota on ilmaantunut 15 painosta. — Uusi *Raamatun suomennos* saatiin v. 1758. Sen toimitti taitava suomenkielen käyttäjä Antti Lizelius (kuollut Mynämäen rovastina v. 1795) professori Kaarle Abraham Clevberg'in ja Turun piispan Juhana Brovalliuksen johdolla. — Ilmaantuipa tähän aikaan suomeksi jo muutamia siveys- ja terveysopillisiakin teoksia, tarkoittaen hyvien tapojen istuttamista, juoppouden poistamista, pienten lasten parempaa hoitoa y. m.

Suomenkielinen runous tällä ajalla oli myöskin enimmäkseen hengellistä sisällystä, ja useimmat runoilijat olivatkin pappeja. Edelliseltä aikakaudelta peritty tapa kyhäillä viljalti tilapäärunoja säilyi vielä tälläkin aikakaudella. Muuten alkoi runous ulkomuotonsa puolesta olla parempaa, kuin ennen, koska siinä nyt enimmäkseen viljeltiin vanhan kansanrunon runomittaa ja vältettiin sanain katkomista. — Gabriel Calamnius, kuollut Kalajoen kappalaisena v. 1774, on kirjoittanut koko joukon runoja, jotka v. 1755 julkaistiin eri vihkona nimellä »*Vähäinen cocous suomalaisista runoista.*» — Henrik Lilius, Messukylän kirkkoherra, kuollut 1745, on paitsi latinankielisiä

runoja kirjoittanut suomeksikin muutamia, jotka todistavat hänellä olleen hyvät runoilijalahjat. — Abraham Achrenius, kuollut Nousiaisten kirkkoherrana v. 1769, oli tuotteliain varsinkin hengellisten laulujen sepittäjä. Jo nuorena ylioppilaana kirjoitti hän tilapäärunoja latinaksi, ruotsiksi ja suomeksi. Sen jälkeen joutui hän uskonnollisen yksipuolisuuden ja kiihkoisuuden valtaan, joka meni niin pitkälle, että hän poltti vihkon painamattomia maallisia runoelmiaan ja, ollessaan Ähtävän kappalaisena, luopui julkisesti papinvirastaan, yhtyen lahkolaisiin. Vapautettuna rangaistuksesta sai hän sittemmin kuitenkin papinvirkansa takaisin. Nyt alkoi hän yhä ahkerammin kirjoittaa hengellistä kirjallisuutta suomeksi ja ruotsiksi. Varsinkin kyhäsi hän paljo virsiä, „Sionin virsiä“, jotka, vaikka ovatkin pitkäveteisiä ja sekavia, hartaan jumalisuutensa kautta ovat käyneet kansallemme rakkaiksi. — Simo Achrenius, kuollut papina Pietarsaareissa v. 1758, on kirjoittanut, paitsi tilapäärunoja, pitkän hengellisen runoteoksen nimellä »*Uudet hengelliset runot läsnä-olevaisista ja tulevaisista tiloista*» (1766). Hänellä oli vilkkaampi mielikuvitus ja hienompi runoaisti, kuin useimmilla muilla runosepillä siihen aikaan. — Edellisen veli Henrik Achrenius, nimismies Kalajoella, kuollut 1798, kyhäsi sukkelan leikillisiä, jopa vallattomiakin tilapäärunoja.

Niistä Suomen miehistä, jotka tällä ajalla ovat ruotsiksi tai latinaksi kirjoittaneet, mainitsemme ainoastaan seuraavat:

Jaakko Frese, syntynyt Viipurissa, kuollut Tukholmassa v. 1729. Hän oli etevimpiä ruotsinkielisiä runoilijoita viime vuosisadan alkupuolella. — Kustaa Filip Creutz, † 1785,

korkea-arvoinen valtiomies, oli aikansa Ruotsin etevin runoilija. Hänen runoissaan esiintyy puhdasta tunteellisuutta ja ihania luonnonkuvauksia (idylli „Atis och Camilla“). — Pietari Adrian Gadd, kemian professori Turussa, kuollut 1797, on kirjoittanut paljon talousopillisiä teoksia ja harrastanut maanviljelyksen ynnä muiden elinkeinojen parantamista. — Pietari Kalm, talousopin professori Turussa, kuollut 1779, oli luonnontutkijana kuuluisa. Hän teki tieteellisen tutkimusmatkan Pohjois-Amerikkaan ja kirjoitti siitä ruotsiksi arvokkaan matkakertomuksen, joka käännettiin useille vieraille kielille. — Antti Chydenius, Kokkolan kirkkoherra, kuollut 1803, on paitsi saarnoja kyhännyt hyvin eteviä kirjoituksia taloustieteen alalla sekä valtiopäivämiehenä vaikuttanut erinomaisen paljon maamme taloudellisten seikkain parantamiseen.

b) Porthan ja hänen aikalaisensa.

„Sitä kuusta kuuleminen,
Jonka juurella asunto.“

Kun suuri Pohjan sota (1700—1721) päättyi, joutui jo silloin kaakkoinen osa Suomea Venäjän alle. Vuosien 1741—1743 onneton sota taas riisti Suomesta palasen lisää Venäjälle. Suomen kansan ollessa täten valtiollisesti jaettuna kahden valtakunnan alle sekä Ruotsin yhä heikontuessa ja Venäjän mahtavuuden yhä kasvaessa, alkoi se ajatus itää, ett’ei Ruotsi enää ajanpitkään voisi pitää Suomea hallussansa. Tämä ajatus viime vuosisadan loppupuolella muun muassa saattoi muutamat Suomen miehet yrityksiin hankkia Suomelle jonkinmoista valtiollista itsenäisyyttä Venäjän suojeluksen alla. Ylipäänsä johti se Suomen ajattelevat miehet enemmän kotimaisiin harrastuksiin. Vaikka usiammat heistä eivät mitään eroamista Ruot-

sin yhteydestä ajatelleetkaan, alettiin kuitenkin käsittää, että Suomella oli Ruotsin rinnalla jonkinmoinen erikoisasema ja omat kotimaiset etunsa, joita Suomalaisten tulisi erityisesti pitää silmämääränänsä. Suurella innolla alkoivat tiedemiehetkin nyt tutkia kaikkea omamaista ja kansallista: Suomen historiaa ja maantiedettä, suomenkieltä, kansanrunoutta y. m. Tämä kotimaisten ja kansallisten harrastusten heräjäminen on luettava varsinkin nerokkaan ja oppineen Henrik Gabriel Porthan'in ansioksi.

Porthan syntyi 9 p. Marrask. 1739 Viitasaaressa, jossa hänen isänsä oli pappina; hänen äitinsä oli D. Jusleniuksen veljentytär. Ylioppilaaksi pääsi hän jo viidentoista vuoden iällä. Maisteriksi vihittiin hän v. 1760. Vakinaisen paikan yliopistossa sai hän v. 1772, päästen silloin yliopiston kirjastonhoitajaksi. Viisi vuotta sen jälkeen tuli hän romalaisen kirjallisuuden professoriksi, jossa virassa oli kuolemaansa asti, mikä tapahtui 16 p. Maalisk. 1804.

Porthan'in monipuolisesta ja väsymättömästä toiminnasta ovat ensinnäkin hänen Suomen historiaa koskevat tutkimuksensa muistettavat. Kirjoitettuansa ensin latinankielisen *Turun yliopistonkirjaston historian*, joka samalla oli kuvaus yliopistonkin vaiheista, ryhtyi hän v. 1784, niinikään latinaksi, julkaisemaan laajaa historiallista teosta. Sen nimenä oli *Selitykset Paavali Juusten'in Suomen piispain aikakirjaan* — siinä näet oli otettu ikäänkuin selitettäväksi tekstiksi Paavali Juusten'in pieni Suomen historia. Tämä teos ilmestyi 56 vihkossa ja valmistui vasta v. 1800. Se oli hedelmä Porthan'in syvistä ja nerokkaista tutkimuksista Suomen historian alalla ja selvitti kansamme

vaiheita vanhimmilta ajoilta uskonpuhdistukseen asti. Sen kautta vasta poistui se hämäryys, joka siihen asti oli vallinnut kansamme aikaisemman historian suhteen. — Näin oli siis oman kansan historian tutkimus Porthan'in kautta pantu alulle.

Vaikka Porthan kirjoittikin teoksensa joko latinaksi tai ruotsiksi, tutki hän innolla suomenkieltäkin, rakastaen sitä varsinaisena äidinkielenään ja ymmärtäen sen kansallisen merkityksen ja tärkeyden. Hän jätti jälkeensä paljon suomen kielioppia ja sanavarastoja koskevia muistoonpanoja. Samallinen rakkaus ja harrastus asui hänessä suomalaista kansanrunoutakin kohtaan. Tähän aikaan oli muuallakin sivistyneessä maailmassa tultu käsittämään, että kansanrunous on ikäänkuin kansan hengen ja luonteen kuvastin. Porthan oli ensimmäinen Suomen mies, joka tältä kannalta käsitti kansanrunoutemme suuren merkityksen. Hän jo kokosi melkoisen joukon sittemmin Kalevalassa ja Kantelettaressa tavattavia runoja, kuin myös loitsurunoja ja sananlaskuja. Samalla kehoitti hän muitakin niitä kokoamaan. V. 1766—1778 julkaisi hän latinaksi kirjoitetun teoksen *Suomen runoudesta*, jossa hän selvittää kansanrunomme luontoa ja sääntöjä. Tämän teoksensa kautta saattoi hän kansanrunoutemme sivistyneen maailman huomioon.

Vielä moni muukin kotimainen asia oli Porthan'in tutkimuksen esineenä. Puhumatta useista historiallisista ja muinaistieteellisistä kirjoituksista on mainittava, että hän vielä kyhäsi Suomen maantiedettä, vieläpä sen taloudellisia olojakin koskevia kirjoituksia. Turussa perusti hän v. 1770 muutamien tiedemiesten kanssa kirjallisen yhdistyksen, *Aurora-*

seuran, joka seuraavana vuonna alkoi ruotsiksi julkaista Suomen *ensimmäistä sanomalehteä*. Sen päätoimittajana oli Porthan pitkät ajat.

Yliopistossa oli Porthan opiskelevan nuorison johtajana ja elähyttäjänä tieteellisiin ja isänmaallisiin harrastuksiin. Useat nuorukaiset, jotka sittemmin tulivat kuuluisiksi miehiksi, saivat Porthan'ilta ensimmäisen herätyksensä.

Luonnollista on, että Porthan'in nimi jo hänen eläissään oli Suomen kuuluisimpia ja enimmin kunnioitettuja. Myöhempi aika on vielä selvemmin käsittänyt, että hän nerokkailla tieteellisillä tutkimuksillaan ja koko elämäntyöllään on ollut tienraivaajana niille kansallisille ja isänmaallisille aatteille, mitkä sitten meidän vuosisadallamme ovat kansamme keskuudessa päässeet toteutumaan. Sen vuoksi on Suomen kansa pystyttänyt hänelle muistopatsaankin Turun kaupungissa. Se paljastettiin v. 1864.

Miehistä, jotka työskentelivät samoilla aloilla ja samojen aatteiden elähyttäminä, kuin Porthan, on mainittava varsinkin kaksi kirjailijaa, Erik Lencqvist ja Kristfrid Ganander. Edellinen, kuollut Oriveden rovastina v. 1808, on kyhännyt paljon kirjoituksia Suomen historian, kansatieteen, talousopin ja tilastotieteen alalta. Mainittavin hänen kirjallisista töistään on esitys muinaissuomalaisesta jumalaistaruudesta, jonka hänen poikansa v. 1782 julkaisi kahtena latinankielisenä väitöskirjana nimellä *vanhain Suomalaisen taikauskosta*. — Kr. Ganander, syntynyt Haapajärvellä Pohjanmaalla 1741 ja kuollut Frantsilan kappalaisena 1790, oli Porthan'in uutterimpia apumiehiä hänen suomalaisissa tutkimuksissaan. Varsin-

kin työskenteli hän kansanrunoutemme tuotteiden koilemisessa ja tutkimisessa. V. 1789 julkaisi hän ruotsiksi teoksen nimellä *Mythologia Fennica*. Siinä lueteltiin ja selitettiin Suomalaisten muinaisia jumalia y. m. vanhaan tarustoon kuuluvia seikkoja, mikäli ne koottujen runojen ja tarujen nojalla olivat tiedossa. Jo sitä ennen oli hän ryhtynyt kirjoittamaan suurta *suomalais-ruotsalaista sanakirjaa*, joka jo sisälsi vertailuja Viron, Lapin y. m. suomalaisiin heimokieliin. Tämä tärkeä teos ei kuitenkaan tullut painetuksi; sen runsaat ainekokoelmat käytti seuraavalla aikakaudella Kustaa Renvall sanakirjansa hyväksi. Gander, ollen runoilijakin, viljeli suomenkieltä runollisissakin teoksissa. Muun muassa kyhäsi hän kolme onnentoivotusrunoa sen johdosta, että Porthan v. 1766 alkoi julkaista teostaan „Suomen runoudesta“, ja julkaisi v. 1786 *Runokirjan*, joka sisälsi runomitallisia mukailuja Vanhan-Testamentin runollisista kirjoista. Vielä on hän kirjoittanut muutamia kansantajuisia lääkekirjoja (»*Eläinten tautikirja*» ja »*Maamiehen huone- ja kotiaptheki*».)

Muut tällä ajalla ilmaantuneet suomenkieliset teokset, harvat lukumäärältään, olivat aivotut enimäkseen yhteistä kansaa varten, sivistynyt sääty kun yhä edelleen käytti ruotsinkieltä. Uskonnollisen kirjallisuuden joukosta mainitsemme Wehmaan kappalaisen Antti Björkqvist'in († 1809) kirjoittaman postillan *Uskon harjoitus autuuteen*, v:lta 1801, jota on ilmaantunut useampia painoksia. — Eräs kansantajuinen luonnontieteellinenkin teos ilmaantui tällä ajalla suomeksi. Se oli Sotkamon rovastin Juhana Frosteruksen († 1809) miellyttävä kirjanen »*Hyö-*

dyllinen huvitus luomisen töistä», joka ilmaantui v. 1791. Sittemmin on siitä tullut monta uutta painosta. Frosterus oli taitava suomenkielen käyttäjä. Ja olipa hän hyvälahjainen runoilijakin, niinkuin hänen kauniit runonsa „hääruno“ ja „runo Jumalan pyhästä laista“ osoittavat. — Muista tämän ajan runoilijoista mainitsemme vielä talonpoikaisen runoilijan Tuomas Ragvaldinpojan (Tyrväestä kotoisin, kuollut 1804). Hän oli syntymästään asti ruumiinviallinen ja elätti itseään kyhäämällä hengellisiä tilapäärunoja, jotka hartaan sisällyksensä ja selvän esitystapansa vuoksi ovat kansaa suuresti miellyttäneet. — Vielä on muistettava, että tällä aikakaudella syntyi ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti. Jo ennen mainittu Antti Lizelius toimitti näet v. 1775—1776, yhteensä vähän toista vuotta, pientä sanomalehteä, »*Suomenkielisiä Tietosanomias*». Se sisälsi parhaastaan maanviljelystä ja muita taloudellisia oloja koskevia kirjoituksia.

Etevistä Suomen miehistä, jotka tällä ajalla latinan tai ruotsinkielisillä kirjoituksillaan suuresti vaikuttivat kansamme oloihin ja sivistykseen, mainitsemme seuraavat:

Mattias Calonius, lakitieteen professori Turun yliopistossa, kuollut 1817, on yksi Suomen etevimpiä miehiä. Lakimiehenä ja lakitieteellisten teosten kirjoittajana on hän saavuttanut maineen, jonka vertaista tuskin kukaan Ruotsissa tai Suomessa on saavuttanut. Kun Suomi joutui Venäjän yhteyteen, sai Calonius antaa tärkeitä neuvoja Suomen hallituksen muodostamiseksi. — Olipa Calonius taitava suomenkielen tuntijakin; hän on parantanut Saloniuksen v. 1759 toimittaman lainsuomenoksen (1808). — Mikael Choraëus, yliopiston dosentti, sittemmin hovisaarnaaja, kuollut nuorena v. 1806, oli etevä ruotsinkielinen runoilija. Ensi alussa runoili hän ivarunoja, sittem-

min vakavampia, vieläpä virsiäkin. — Frans Mikael Franzén, syntynyt Oulussa v. 1772, muuttanut Ruotsiin v. 1811, kuollut Hernösandin piispana Ruotsissa v. 1847, oli suuri runoilija. Vaikka hän on runoillut ruotsiksi, asuu hänen runoissaan kuitenkin suomalainen luonne ja henki. Ihanimmat hänen laulurunoistaan ovat ne, joissa hän esittelee kohtauksia luonnon ja kodin maailmasta. Paitsi laulurunoja on hän kirjoittanut kertoma- ja näytelmärunojakin. Suomeksikin on hän kirjoittanut yhden laulun, tunnetun „Eläköön armias”.

Uusin aika, vuodesta 1809.

1) *Aika ennen Kalevalan ilmestymistä, 1809—1835.*

„Suomen kieli, Suomen mieli,
Niiss' on suoja Suomenmaan.“

Vuonna 1809 liitettiin maamme erityisenä valtiona Venäjän keisarikunnan yhteyteen. „Kansakuntain joukkoon korotettuna“ ja oman hallituksensa, omien lakiansa ja laitostensa turvissa sai kansamme nyt lähteä uusia uria astumaan. Jaksaisiko pieni Suomen kansa mahtavan naapurinsa rinnalla säilyttää oman kansallisuutensa ja asemansa, se oli tuon ajan suuri, epätoivoinen kysymys. Monet epäilivät, antautuen toivottomaan välinpitämättömyyteen. Ja syytä kyllä olikin epäillä. Suomen kansan sisällinen voima oli näet kahtia jaettu: toisella puolen oli pieni joukko kieleltään ruotsalaistuneita sivistyneitä, toisella puolen suomea puhuva kansa, erotettuna sivistyneiden yhteydestä, ilman herännyttä kansallistuntoa, ilman kirjallisuutta ja sivistystä. Löytyi kuitenkin miehiä,

jotka sittenkin uskalsivat ajatella kansallemme omaa, kansallisesti itsenäistä tulevaisuutta. Mutta he ymmärsivät samalla, että sen tulevaisuuden voisi saavuttaa ainoastaan sillä ehdolla, että maamme sivistyneet jälleen kielensä ja mielensä puolesta astuisivat varsinaisen kansan yhteyteen ja että suomenkieli tehtäisiin koulujen, kirjallisuuden ja virastojen kieleksi.

Selvästi ja voimakkaasti tuotiin jo tällä nyt puhenna olevalla aikakaudella nämä vaatimukset julki-suuteen. Varsinkin Aadolf Iivari Arvidsson (historian dosentti yliopistossa, kuollut 1858) niitä nuoruuden tulisella innolla esitti toimittamassaan sanomalehdessä *Åbo Morgonblad* (1821). Hän se ensiksi lausui tunnetut sanat: „Ruotsalaisia emme ole, Venäläisiksi emme tahdo tulla, meidän täytyy olla Suomalaisia“. Silloiset vallanpitäjät ja sivistyneet eivät kuitenkaan vielä olleet kypsyneet Arvidsson'in mielipiteille ja aatteille. Sekä näiden että muidenkin rohkeiden huomautusten vuoksi joutui hän valtiollisen epäluulon alaiseksi. Erotettuna yliopistosta ja vainottuna omassa maassaan täytyi hänen siirtyä Ruotsiin, jossa vietti lopun ikäänsä, ollen kuninkaallisen kirjaston hoitajana ja työskennellen etupäässä Suomen historian tutkimuksissa.

Vastoinkäyminen, joka täten kohtasi suomalaisuuden aatetta, sen pyrkiessä esiin valtiollisena ja yhteiskunnallisena vaatimuksena, ei voinut sitä tukahuttaa — se aate oli niin luonnollinen ja niin olevien olojen parannusta tähtäävä. Se puhkesi ilmi hiljaisessa ja hartaassa työssä suomenkielen ja suomalaisen kirjallisuuden hyväksi. Suomenkieltä tutkittiin tieteellisesti, sitä *puhdistettiin* siihen aikain kuluessa tarttu-

neista ruotsalaisuuksista ja sitä rikastutettiin eri murteiden kieliarteilla. Suomalaisen kirjallisuuden karttumista myöskin harrastettiin ja kansanrunouden kokoamista jatkettiin. Mainitsemme nyt ne miehet, jotka etupäässä näihin töihin antautuivat.

Kustaa Renvall (Suomenkielen dosentti, sittemmin Uskelan ja viimein Ulvilan kirkkoherra, kuollut 1841), ryhtyi suomenkieleen ihastuneen tanskalaisen tiedemiehen Rask'in kehoituksesta ja tieteitä suosivan venäläisen kreivin Rumjantsowin kustannuksella toimittamaan *suomalaista sanakirjaa*. Se valmistui painosta v. 1826. Kielemme sanat on siinä selitetty latinaksi ja saksaksi. Tämä tärkeä teos oli hyvin tarkka ja onnistunut ja ennen Lönnrotin sanakirjan ilmaantumista paras apukeino suomenkieltä oppiville. — Paitsi muuta kirjoitti Renvall vielä ruotsiksi *Suomen kieliopin* länsi-Suomen murteen mukaan (1840).

Reinhold von Becker (apulaisprofessori historiassa ja suomalainen kielenkääntäjä senatissa, kuollut 1858) osasi erittäin hyvästi suomea ja tunsii, ollen kotoisin Kangasniemeltä Savossa, Itä-Suomen murteenkin omituisuudet. Hän kirjoitti ruotsiksi *Suomen kieliopin*, parhaan, mitä siihen asti oli kirjoitettu. Se ilmestyi v. 1824. Siinä esitettiin itämurteenkin omituisuudet. — Kielitaitoansa käytti Becker virallisten asetusten y. m. laatimiseen puhtaammalla kielellä, kuin myös sanomakirjallisuuden alalla, toimittaen v:sta 1820 alkaen parin vuoden ajan *Turun viikkosanomia* hyvällä suomenkielellä sekä niin miellyttävästi ja kansantajuisesti, että lehden maine levisi ulkomaillekin.

Suomalaisen kirjakielen suhteen vallitsi tähän aikaan erimielisyyttä. Muutammat, niiden etupäässä

Renvall, tahtoivat säilyttää länsimurteen yhä edelleenkin kirjakielenä, toiset taas, niinkuin Becker, vaativat itämurretta kirjakieleksi. Lönnrot sitten seuraavalla aikakaudella vakaannutti kirjakielemme, laskien sen perustukseksi länsi-murteen, mutta samalla rikastuttaen sitä itämurteen sanavaroilla ja lausetavoilla.

Antti Juhana Sjögren (kuollut 1855) oli mainio suomensukuisten kielten tutkija. Hän teki pitkiä matkustuksia heimolaistemme luokse pohjois-Venäjälle, Liivin- ja Kuurinmaalle sekä julkaisi sitten tutkimustensa tulokset arvokkaissa teoksissa (*Liivin kielioppi ja sanakirja*), jotka hän kirjoitti enimmäkseen saksaksi. Tieteellisten ansioittensa vuoksi nimitettiin hän Pietarin akatemian jäseneksi.

Jaakko Juteini (talollisen poika Hattulasta, maistratin sihteeri Viipurissa, kuollut 1855) piti kirjailemista suomenkielellä elämänsä pääharrastuksena. Hän onkin kirjoittanut suuren joukon runoja ja suorasanaisia teoksia hyvin moninaisista asioista, ja suomenkieli virtasi hänen kynästään puhtaana, täyteläisenä ja raikkaana. Ylimalkaan tarkoitti hän kaikilla kirjoituksillaan kansan sivistämistä ja hyviin tapoihin totuttamista. Selviä ja kansantajuisia ovatkin hänen kirjansa aina. Hänen runonsa, jotka sisällykselleen useinkin ovat opettavaisia ja sen vuoksi syvempää runohenkeä vailla, ovat kielen ja ulkomuodon puolesta erittäin sujuvia. Hän se paljon muun ohessa on kyhännyt laulun „Arvon mekin ansaitsemme“, joka on tullut kansamme mielilauluksi. Paljon vaikutti Juteini kirjoituksillaan kansan sivistymiseen sekä suomenkielen kehittymiseen varsinkin runokielenä,

Kaarle Aksel Gottlund (Suomenkielen lehtori yliopistossa, kuollut 1875) on suomalaisen kirjallisuuden omituisimpia ilmiöitä. Kasvaneena Savossa (Juvalla, jossa hänen isänsä oli kirkkoherrana), osasi hän hyvästi suomenkieltä. Jo nuorena kokoili hän kansanrunouden tuotteita. Ylioppilaaksi päästyään muutti hän Upsalaan. Sieltä teki hän retkiä Ruotsin ja Norjan rajoilla asuvien Suomalaisten luokse. Liikutettuna niiden surkeasta ja sorretusta tilasta — niillä kun ei ollut jumalanpalvelustakaan omalla kielellä — puuhasi hän heille parannusta, hankkien heille suomalaisia kirjoja ja saattaen heidän tilansa Ruotsin silloin kokoontuneiden säätyjen tietoon. Samoihin aikoihin julkaisi Gottlund Upsalassa keräämiänsä suomalaisia kansanrunoja nimellä *Pieniä runoja Suomen pojille ratoksi* (1818 ja 1821). Se oli ensimmäinen painettu kansanrunojemme kokoelma. Huomattavin Gottlundin teoksista oli *Otava*, jota ilmestyi Tukholmassa kaksi osaa v. 1831 ja 1832. Se oli aivottu sivistynyttä suomenkielistä lukijakuntaa varten, sisältäen Suomen historiaa, kieltä, muinaistiedettä y. m. koskevia kirjoituksia kuin myös alkuperäisiä ja käännettyjä runoja. Palattuaan v. 1834 jälleen kotimaahansa ja v. 1839 päästyään suomenkielen lehtoriksi yliopistossa julkaisi hän vielä suuren joukon suomenkielisiä runollisia teoksia («*Runola*», «*Uusia suomalaisia runoja*», «*Sampo*», käännöksiä ruotsalaisen runoilijan Bellman'in lauluista y. m.). Myöskin tieteellisiä kirjoituksia kyhäsi hän useampia sekä suomeksi että ruotsiksi. Ylimalkaan haittasi häntä tieteellisissä tutkimuksissa liian suuri runollinen mielikuvitus, kun sitävastoin hänen runonsa useinkin oli-

vat runollista henkeä vailla. Itsepintaisesti käytti hän aina Savon murretta suomalaisissa kirjoituksissaan. Loppuiällään joutui tämä utterra ja innokas suomalaisuuden harrastaja itsepäisen luonteensa ja muiden omituisuuksiensa vuoksi moniin ikäviin rettelöihin. Kun hänen maineensa alkoi hälvetä häntä etevämpäin miesten, niinkuin Lönnrot'in Castrén'in y. m. rinnalla, oli se hänestä katkerata, ja se katkeruus puhkesi hänen kirjoituksissaankin ilmi.

Sakari Topelius, lääkäri Uudessa-Kaarlepyyssä, kuollut 1831, oli innokas vanhojen kansanrunojemme kokoilija. Hän painatti niitä 5 vihkoa nimellä *Suomen kansan vanhoja runoja ynnä myös nykyisempiä lauluja* (1822—1831). Hän se ensimmäiseksi keksi, että vanhoja runoja runsaimmin löytyi Vienan läänissä Venäjän puolella.

Kaarle Helenius, Pöytyän rovasti, kuollut 1855, on kirjoittanut suomalais-ruotsalaisen sanakirjan (v. 1838) sekä, ollen v. 1817 arkkipiispa Jaakko Tengström'in († 1832) johdolla Suomalaisen virsikirjan parantamista varten asetetun komitean jäsenenä, myöskin suuren joukon *virsiä*, jotka painettiin mainitun komitean virsikirjaehdotukseen (1836), jota ehdotusta ei kuitenkaan hyväksytty.

Jaakko Fredrik Lagervall, kapteeni, kuollut 1865, on kirjoittanut suomeksi useampia kaunokirjallisia teoksia, muun muassa vanhalla runomitalla kyhätyn mukailun Shakespearen Macbeth-näytelmästä nimellä *Ruunulinna*. —

Abraham Poppius, kappalainen Juvalla, kuollut 1866, on kirjoittanut koko joukon sieviä runoja. — Kallio eli Samuli Kustaa Bergh (hovioikeuden

auskultanti, tuli nuorena sokeaksi, kuoli v. 1853) oli etevin tämän ajan runoilijoista. Hänen harvat runonsa ovat kaikki erittäin kauniita („Oma maa“, „Milloin muistelet minua“, „Soidin“). Klaus Juhana Kemell, pappi Alavieskassa, kuollut 1833, oli taitava suomentaja. Hän on kääntänyt suomeksi muutamia runoja sekä Tuomas Kempiläisen kuuluisan kirjan „*Kristuksen seuraamisesta*“. Kieli tässä käännöksessä oli puhdasta ja raikasta kansankieltä. Se muodosti ikäänkuin käännekohdan kirkollisessa kielessä, sillä Kemell'in esimerkkiä seuraten alkoivat saarnamiehet nyt puhdistaa ruotsalaisuuksilla pahasti turmeltua kirkollista kieltä.

Lopuksi on meidän mainittava koko tämän aikakauden ehkä tärkein ilmiö, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaminen. Kirjallisuutemme kartuttamista, kansanrunojen ja muiden vanhojen muistojen kokoamista sekä suomenkielen ja Suomen historian tutkimista varten perustivat muutamat yliopiston opettajat ja muut suomalaisuuden ystävät v. 1831 Helsingissä mainitun seuran. Se tuli ikäänkuin yhdyssiteeksi maamme mainioimpien miesten kesken: jos sen perustajain joukossa oli miehiä sellaisia, kuin *Elias Lönnrot*, *R. v. Becker*, *Johan Ludvig Runeberg*, mainio historioitsija, dosentti, sittemmin professori *Gabriel Rein* († 1867), historiantutkija *Mattias Akiander* († 1871), mainio lainoppinut *Juhana Jaakko Nordström* († Ruotsin valtioarkiston hoitajana v. 1874) y. m. m. Ensi aikoina oli tämän seuran päätehtävänä kansanrunouden kokoileminen ja julkaiseminen. Sittemmin sen työ-ala yhä laajeni, ja se tuli tienraivaajaksi kaikille kirjallisuutemme haaroille. Niin on se julkais-

sut paljon eteviä tieteellisiä teoksia, sanakirjoja, oppikirjoja, eteviä kaunokirjallisia tuotteita y. m. Palkintoja jakamalla on se edistänyt kirjallista harrastusta. V:sta 1841 alkain on Seuralla ollut oma aikakauskirja *Suomi*, jossa on julkaistu monta tärkeätä tutkimusta isänmaan historian ja suomenkielen alalta.

2) *Vuodet 1835—1850.*

„Siitpä nyt tie menevi,
Ura uusi urkenevi.”

Niinkuin jo edellä on huomautettu, oli suomalaisuuden harrastajoilla pitkin matkaa tärkeänä silmämääränä saada kootuiksi kaikki ne vanhat runot ynnä muut hengen tuotteet, mitä tiedettiin kansamme muistissaan säilyttävän. Sillä ajalla, jonka nyt otamme puuheeksi, enimmäkseen noista aarteista saatiin ilmoille ja niin suuressa määrässä, ett’ei sitä edeltäpäin voitu aavistaakaan. Niiden ilmituojana oli etupäässä Elias Lönnrot.

Tämä mainio Suomen mies syntyi 9 p. Huhtikuuta v. 1802 Paikkarin torpassa Sammatin kappelissa. Isä oli köyhä räätäli. Kun nuori Elias jo oli päässyt Porvoon kymnaasiin, täytyi hänen köyhyyden vuoksi jättää lukutuumat ja ruveta apteekinoppilaaksi Hämeenlinnassa. Siellä jatkoi hän kuitenkin itseksensä lukujaan, ja kaupungin lääkäri, joka huomasi hänen opinhalunsa, auttoi häntä, niin että hän v. 1822 pääsi Turun yliopistoon. Vuonna 1827 suoritti hän maisteri-tutkinnon ja v. 1832 tuli hän lääketieteen tohtoriksi. Samana vuonna määrättiin hän piiri-

lääkäriksi Kajaaniin. V. 1853 kutsuttiin hän, ensimmäisen suomenkielen professorin M. A. Castrén'in kuoltua, suomenkielen professoriksi yliopistoon. V. 1862 erosi hän täysin palvelleena tästä virasta ja asettui syntymäseudulleen, siellä loppuikänsä utterasti työskennellen kirjallisissa toimissa. Hän kuoli 19 p. Maaliskuuta v. 1884.

Becker'in Turun Viikkosanomista, Juteinin lauluista sekä Topeliuksen julkaisemista vanhoista runoista sai Lönnrot jo apteekissa ollessaan herätyksen suomenkielen tutkimiseen ja viljelemiseen sekä vanhojen kansanrunojemme kokoilemiseen. Maisteriksi tultuaan lähti hän pitkille runonkeruumatkoille Hämeen, Savoan ja Suomen Karjalaan sekä Kajaanin seuduille. Päästyänsä Kajaaniin lääkäriksi oli hän tilaisuudessa vuosittain käydä runonkeruulla myöskin Venäjän puoleisessa Karjalassa — siis seuduilla, jotka jo Topelius oli huomauttanut kaikista runorikkaimmiksi. Kokoamiansa runoja julkaisi Lönnrot jo silloin neljässä, *Kantele*-nimisessä runovihkossa (1829—1831). Suomalaisen Kirjallisuuden seuran avulla jatkoi Lönnrot edelleen keräyksiänsä. Samalla selvisi hänelle yhä enemmän se ajatus, että ne runot, jotka olivat *kertovia*, kuuluivat yhteen ja että ne voisi sovitella toisiinsa pitkäksi yhtäjaksoiseksi kertomarunoksi. Ja nyt alkoi Lönnrot järjestää runoja yhteen kokoon. Se oli vaikea ja suurta aistia kysyvä työ. Runoja oli eri paikoilla laulettu vähän eri tavalla. Näin karttuneista monilukuisista toisinoista täytyi Lönnrot'in valita parhaat, keksiä eri tarujen yhteys ja sommitella kaikki osat toisiinsa. Näin se valmistui

Kalevala, ilmauntuen painosta 28 p. Helmikuuta 1835. Se oli yhtäjaksoinen, mahtava kertomaruno, jonka pieni *Suomen kansa itse* aikojen kuluessa oli sepittänyt ja muistissaan tallettanut. Se kertoi hämärän taruajan tapahtumista ja sankareista, antaen samalla elävän kuvauksen kansamme muinaisesta elosta ja olostä. Kaikki ajattelevat Suomen miehet ymmärsivät, että kirjallisuutemme nyt oli saanut mitä arvokaimman tuotteen. Sen nojalla oli kansamme muinaisuus ja alkuperäinen luonne selviävä; se oli kohottava Suomalaisten kansallistuntoa ja antava uutta voimaa suomalaisuuden harrastuksille; siitä oli suomenkieli ammentava uusia vereksiä aineksia, ja se oli kansanluomana kertomarunona — jommoisia maailman kirjallisuudessa löytyy ainoastaan harvoja — kuljettava pienen Suomen kansan maineen kauas ulkomaillekin — toiveita, jotka kaikki ovatkin toteutuneet. — Mutta tähän teokseen ei kansanrunoutemme julkaiseminen päättynyt. V. 1840 ilmaantui Lönnrot'in toimesta kokoelma kansamme vienon suruisia, yksinkertaisuudessaan niin ihania *laulurunoja*, nimellä *Kanteletar*. V. 1842 julkaisi Lönnrot Suomen kansan älykkäitä *sananlaskuja* (noin 7000) sekä seuraavana vuonna toista tuhatta *arvoitusta*. Sen jälkeen keräsi Lönnrot ja hänen esimerkistään innostuneina jotkut muutkin koko joukon kertomarunoja lisää. Oli tarpeellista liittää ne Kalevalan yhteyteen. Sen tekikin Lönnrot, julkaisten v. 1849 *toisen*, paljon *lisätyn laitoksen* Kalevalaa. Runoja kerätessä oli karttunut suuri määrä myöskin n. s. *loitsurunoja*, s. o. runoja, joita lukemalla esi-isämme luulivat voivansa luon-

non esineitä hallita, poistaa niiden pahat vaikutukset y. m. Ne julkaisi Lönnrot vasta v. 1880. *)

Ikimuistettavan nimen on Lönnrot täten saavuttanut Kalevalan ja muiden kansanrunoutemme tuotteiden kokoojana ja julkaisijana. Mutta hänellä on vielä muitakin suuria ansioita. Hän tutki tieteellisesti suomenkieltä sekä useita sen heimokieliä, tehden kolme tutkimusmatkaa Lappiin, Venäjän Karjalaan, Inkeriin, Viroon ja Liivinmaalle, sekä julkais-
ten tieteellisiä kirjoituksia näistä tutkimuksistaan (*Wepsän kielestä*, ruotsiksi, *Inarin Lapin murteesta*, saksaksi). V. 1880 valmistui hänen suuri *suomalais-ruotsalainen sanakirjansa*, pitkällisen työn tuloksena, kieleemme sanavarojen aarreaittana. Näiden töiden ohella harjoitti hän hyvin monipuolista kirjailijaintoa, vakaannuttaen kirjakielenme, niinkuin siitä jo edellä, siv. 35, on ollut puhe. Vuosina 1836 ja 1837 sekä 1839 ja 1840 toimitti hän *Mehiläinen*-nimistä aikakauskirjaa Oulussa. Hän on suomentanut, paitsi runoelmia, useita lainopillisia teoksia (*Kauppa- ja maa-kaaren* sekä *Palmén'in lainopillisen käsikirjan*) sekä kirjoittanut ansiokkaan kasviopillisen teoksen *Suomen Kasviston* (1860) ja useita kansankirjoja, joista huomattavin on *Suomalaisen talonpojan kotilääkäri* (1839). V. 1863 suomalaisen virsikirjan parantamista varten asetetun komitean jäsenenä on Lönnrot parannellut ja uudestaan suomennellut suuren joukon virsiä. Uu-

*) Tämän yhteydessä mainitsemme, että kokoelma Suomen kansan *Satuja ja Tarinoita*, jotka myöskin kuuluvat kansanrunoutemme piiriin, julkaistiin neljässä vihkossa v. 1852 — 1866. Ne julkaisi Eero Salmelainen (Kudbeck), kuollut kymnaasin apulaisena Kuopiossa 1867.

den Suomalaisen virsikirjan aikaansaaminen olikin hänen mieliharrastuksiaan.

Näin monipuolinen oli Lönnrot'in vaikutus. Hurskaana, lempeänä, vaatimattomana ja unutterana työskenteli hän kansansa hyväksi elämänsä loppuun asti.

Samaan aikaan kuin Kalevala ja muut kansanrunoutemme tuotteet nostivat ihailua ja antoivat uutta viritystä kansallisille pyrinnoille, tapahtui toistenkin vaikuttimien kautta suuri isänmaallisen mielen ja kansallistunteen herätys sivistyneessä säädyssämme. Tähän aikaan näet mainio ruotsinkielinen runoilijamme Johan Ludvig Runeberg (syntynyt Pietarsaaressa v. 1804, kymnaasin lehtori Porvoossa, kuollut 6 p. Toukok. v. 1877) sepitti Suomen maata ja kansaa sekä 1808 vuoden sodan sankareita kuvaavat laulunsa (Hirvenhiihtäjät 1832, Hanna 1836, Jouluaatto 1841, Vänrikki Stoolin tarinat 1848 ja 1860), jotka arvaamattomassa määrässä herättivät kansalaisissamme rakkautta isänmaahan ja omaan kansaan. Tähän aikaan myös suuri valtiomiehemme Johan Wilhelm Snellman (syntynyt 1806, koulumies, filosofi, viimein senatori, kuollut 4 p. Heinäk. 1881) ruotsinkielisillä aikakauskirjoillaan *Saima* (1844—1846), *Kallavesi* (1846) ja *Litteraturblad* (1847—1849, sittemmin jatkettu vuosina 1855—1863) vaikuttavalla tavalla selitti oman kansallisuuden suurta merkitystä ja herätti välinpitämättömyydessä uinailevaa sivistynyttä luokkaamme rakkauteen isänmaata, kansaa ja suomenkieltä kohtaan. Tähän aikaan vielä Mattias

Aleksanteri Castrén (syntynyt Tervolassa Pohjanmaalla v. 1813, tullut ensimmäiseksi suomenkielen professoriksi v. 1851, kuollut 1852) tehden vaivalloisia tutkimusmatkoja etsi suomensukuiset kansat Lapissa, Venäjällä ja Siperiassa sekä tutki niiden kieltä, muinaisuutta y. m. oloja. Tämän kansallisen keväimen lämpö, joka täten oli Suomen kansalle koittanut, herätti suomenkielisessä kirjallisuudessa kauniita taimia esille. Huomattavimmat suomenkieliset kirjailijat tällä ajalla olivat seuraavat:

Juhana Fredrik Kajaani (Cajan), Piippolan kappalainen (kuollut 1887), toimitti liitteenä Lönnrotin „Mehiläiseen“ ensimmäisen varsinaisen *Suomen historian* (1839—1840). Tästä ansiokkaasta teoksesta oli hän aikeessa antaa uudistetun ja laajennetun laitoksen ja toimittikin jo painetuksi sen ensimmäisen osan (1846), mutta sairaus esti häntä sitä jatkamasta.

Antero Warelius (Loimaan rovasti, synt. 1821) on muun muassa kirjoittanut hauskan luonnontieteellisen teoksen kansaa varten: *Enon opetuksia luonnon asioista*. — Pietari Hannikainen, maanmittari, synt. 1813, on työskennellyt paljon sanoma- ja kaunokirjallisuuden alalla (huvinäytelmä „Silmänkääntäjä“ (1847), Viipurissa ilmaantuva sanomalehti „Kanava“, joka otti puheeksi muun muassa valtiollisia ja yhteiskunnallisia asioita (1845), jutelmavihko „Talvikukkasia“, kansantajuisia kirjoituksia sisältävä „Pitäjään kirjasto“ y. m.) — Utta vauhtia ja edistystä antoi suomalaisuuden pyrinnoille pontevasti toimitettu sanomalehti »*Suometar*» (1847), jonka päätoimittajana oli maisteri Paavo Tikkanen (kuollut 1873). — Juhana Fredrik Granlund (kirjanpainaja Turussa, kuollut

1874) kirjoitti runoja, käännöksiä ja alkuperäisiäkin („Kevät“). — Uskonnollisia kirjailijoita olivat Antero Wilhelm Ingman (kuollut yliopiston professorina 1877), joka on suomentanut *Lutherin evankeliumi-postillan*, parantanut suuresti suomalaisen *Raamatun* kieltä (1859) ja kirjoittanut kuusi osaa »*Pyhän Raamatun selityksiä*» (1868—1873), sekä Henrik Renqvist (Sortavalan kappalainen, kuollut 1866), joka on toimittanut suuren joukon sekä alkuperäisiä että käännettyitä hengellisiä kirjoja kansaa varten.

Että se runohenki, joka kansassamme on vanhoista ajoista saakka asunut, vieläkin on elossa, sitä todistavat tällä ajalla ilmaantuneet talonpoikaiset runoilijat, joista mainittavimmat ovat: Paavo Korhonen (Rautalammilta, kuollut 1840), jonka runoista *Lönnrot* julkaisi runsaan kokoelman v. 1848 („Suomenkielestä“). Pietari Makkonen Kerimäeltä, kuollut 1858 („Ilolaulu suomenkielen kasvannasta“), Olli Kymäläinen Heinävedeltä, kuollut 1855 („Punkaharju“, „Kiitos Luojalle hyvästä vuodentulosta“) ja Antti Puhakka, Kontiolahdelta, syntynyt 1816, terävä pilkkarunoilija („Tuhman Jussin juttuissa“ ja „Surulaulu 1850 vuoden kiellostä“).

Mutta näin edistyvä suomalainen kirjallisuutemme sai kärsiä ankaran iskun. Suomalaisuuden pyrinnöt oli saatettu valtiollisen epäluulon alaisiksi. Sen johdosta annettiin v. 1850 kielto, ettei suomeksi saisi painattaa muuta kuin uskonnollisia tahi taloudellisia kirjoja. Tämä tavaton kielto olisi kerrassaan hävittänyt kansalliset pyrinnöt ja suomalaisen kirjallisuuden, jos se olisi jäänyt voimaansa. Mutta onneksi se pian raukesi omaan luonnottomuuteensa ja poistettiin viimein kokonaan.

3) *Silmäys aikaan vuoden 1850 jälkeen.*

Aikomuksemme ei ole ryhtyä tekemään lähempää selvää nykyisimmästä kirjallisuudestamme, jonka tuotteita joka päivä ollaan tilaisuudessa lukea. Mainitsemme vaan, että suomalainen kirjallisuus 1850 vuoden kiellon jälkeen on kasvanut arvaamattomassa määrässä. Mikäli suomenkieli on saavuttanut luonnollisen asemansa valtiollisella ja yhteiskunnallisella alalla ja mikäli sitä on ruvettu koulu- ja sivistyneiden puhekielenä käyttämään, sikäli on suomenkielinen kirjallisuuskin edistynyt kaikilla aloilla. Monilukuisista etevistä kirjailijoista mainitsemme tässä vaan miehet sellaiset kuin: August Engelbrekt Ahlqvist (Oksanen), synt. 1826, suomenkielen professori, kuuluisa suomenkielen tutkija ja etevä runoilija („Säkeniä“); Yrjö Koskinen, synt. 1830, professori, v:sta 1882 senatori, joka historioitsijana („Nuijasota“, „Oppikirja Suomen kansan historiassa“, „Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa“ y. m. m.), suomalaisuuden puolesta pontevasti työskentelevänä valtiomiehenä sekä monella muulla alalla on saavuttanut kansalaistensa rakkauden; Julius Leopold Fredrik Krohn (Suonio), synt. 1835, tunnettu etevänä runoilijana, historioitsijana ja runoutemme tutkijana; Aleksis Kivi (kuollut 1872), nerokas Hämeen kansanelämän kuvaaja (näytelmät „Nummisuutarit“, „Kihlaus“, romani „Seitsemän veljestä“ y. m. m.); Tuokko eli Antti Törneroos, synt. 1835, kaunokirjailija (murhenäytelmä „Saul“, useita lyyrillisiä runoja sekä mainioita runoteosten suomennoksia); Evald Ferdinand

Jahnsson, synt. 1844, historiallisten näytelmien ja romanien kirjoittaja; Paavo Emil Cajander, synt. 1846, etevä lyyrillinen runoilija ja suomentaja (suomentanut muun muassa useita Shakespearen näytelmiä sekä Runebergin runoelmat „Hanna“ ja „Jouluilta“); Juhana Henrik Erkko, synt. 1849, miellyttävien lyyrillisten runojen tekijä; Kaarle Jaakko Gummerus, synt. 1840, romanien kirjoittaja, suosittujen kansanlehtien „Kyläkirjaston“ ja „Kyläkirjaston Kuvalehden“ toimittaja; Pietari Päivärinta, synt. 1827, lukkari Ylivieskassa, useiden onnistuneiden, kansanelämää kuvaavien kertomusten kyhääjä; Samuli S. eli Kaarlo Gustav Samuel Suomalainen, synt. 1850, sieväin, usein leikillisten novellien kirjoittaja, samalla taitava suomentaja; sekä rouva Theodolinda Hahnsson, synt. 1838, miellyttävien kertomusten kyhääjä.

Ylimalkaan saapi nykyisimmän suomenkielisen kirjallisuuden joukossa tärkeän sijan käännöskirjallisuus. On näet viime aikoina uutierasti rikastutettu kirjallisuuttamme siten, että kotimaisen kirjallisuuden tärkeimpiä ruotsinkielisiä tuotteita kuin myös muiden kansain etevimpiä kirjallisia teoksia kaikilta aloilta on suomeksi käännetty. Täten on samalla suomenkieli joutunut monipuolisen kehityksen ja taivutuksen alaiseksi, joten se yhä enenevässä määrässä pystyy kaikkia aatteellisen ja käytännöllisen elämän asioita tulkitsemaan. Rinnakkain tämän käytännöllisen taivutuksen ja muodostuksen kanssa kulkee suomenkielen tieteellinen tutkimus ja selvittäminen. Lönnrot'in, Castrén'in ja Ahlqvist'in työtä tällä alalla on käynyt jatkamaan joukko tiedemiehiä ja kirjailijoita (Erik

Kustaa Eurén, etevä suomenkielen oppikirjain toimittaja, † 1872, Frans Ferdinand Ahlman, Aa-dolf Waldemar Jahnsson, Arvid Genetz y. m. m.)

Vielä on muistettava eräs kirjallisuuden haara, joka on tällä aikakaudella Suomessakin kasvanut suureksi, nim. sanomakirjallisuus. Se levittää tietoja, synnyttää yhä laveammissa piireissä harrastusta yleisiin asioihin sekä lukuhalua herättämällä valmistaa muullekin kirjallisuudelle lukijakuntaa. Monet suurenmoiset kirjalliset yritykset, joihin viime vuosina on ryhdytty, osoittavatkin kirjallisen harrastuksen kansassamme olevan yhä kasvamaan päin.

Ruotsinkielisistä kirjailijoista on varsinkin Sakari Topelius (synt. 1818, täysin palvellut professori) Suomen luontoa kuvaavilla runoillaan, historiallisilla romaneillaan („Välskäärin kertomukset“) ja verrattomana lastenkirjailijana saavuttanut muistettavan ja rakastetun nimen.

PORVOOSSA, 1887.

G. L. SÖDERSTRÖM²IN KIRJAPAINOSSA.

!Uutta kirjallisuutta!

- Runoelmia.** Kirjoitti *Kaarlo Kramsu*. Hinta 2 m. 75 p., korukansissa 4 mk.
- Tietäjä.** Viisnäytöksinen runoelma. Kirjoitti *J. H. Erkko*. Hinta 2 m. 75 p.
- Elämän Havainnoita VIII.** Rauta-vaimoja. Sokea. Kiihtunut vesa. Kirjoitti *P. Päivärinta*. Hinta 1 m. 50 p.
- Härkmännin pojat.** Historiallinen novelli Isonvihan ajoilta. Kirjoitti *Aura*. — Noin 250 sivua, hinta 2 m. 75 p. — Ansiokas alkuperäinen teos!
- Huntolaiset.** Kirjoitti *Theodolinda Hahnsson*. 5 vihkoa à 65 p.; koko teos korukansissa 4 m. 50 p.
- Joulukuusi 1887.** 2:n vuosikerta. Vaihtelevaa lukemista joulun aikana. Kuvilla kannistettu kansankirja. 110 sivua, hinta ainoastaan 85 p., 1:nen ja 2:n vuosikerta yksissä korukansissa 2 m. 60 p.
- Kodin kirjasto.** Tätä tunnettua kokoelmaa on nyt valmistunut III osa sisältäen: *Luki's Láras*, kertomus Kreikan vapaussodan ajoilta, ja *Afrodite*, kertomus Vanhan Hellaan ajoilta. Edellisen, Ranskan akatemian palkitseman kertomuksen on kirjoittanut *D. Vikélas* ja uuden-kreikan kielestä suomentanut *K. Forsman*; jälkimäisen, saksasta käännetyn kertomuksen tekijä on *Ernst Eckstein*. Kirja on sidottu sieviin kansiin, sisältää 250 sivua ja maksaa 3 m. 25 p.
- Saloilta ja vesiltä.** Metsästys- ja pyyntiretkiä Suomessa. Kertoili *Onni Wetterhoff*. Suomennos. Hinta 85 p. Hauska kirja!
- Kuvaelmia Sevastopolin piirityksestä.** Kirjoitti *Leo Tolstoy*. Suomennos. Hinta 1 m. 50 p. Kokoelma lyhempiä kertomuksia valmistuu pian, ja ilmestyy vast'edes useampia tämän mainion kirjailijan teoksia.
-